

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента доктора економічних наук, професора

Копитко Марти Іванівни

на дисертаційну роботу Рижкової Анжели Андріївни

«Детінізація економіки в системі фінансової безпеки України» подану на

здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

(галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки)

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ, ПЛАНАМИ, ТЕМАМИ

Актуальні тенденції посилення процесів глобалізації та виникнення нових викликів і небезпек воєнного характеру, що спровоковані повномасштабним збройним вторгненням російської федерації на територію України, обумовлюють створення сприятливих умов для інтенсифікації розвитку тіньової економічної діяльності та загострюють проблематику пошуку ефективних методів детінізації національної економіки. Очевидно, що на фоні поглиблення негативних процесів тінізації економіки України спостерігається значне зниження рівня її фінансової безпеки та неспроможність вчасно протидіяти ризикам і загрозам щодо захисту національних інтересів у фінансовій сфері. В сучасних умовах нестабільності, невизначеності та надмірного впливу дестабілізуючих викликів і чинників актуалізується необхідність формування ефективних механізмів та розроблення комплексу заходів детінізації національної економіки, а також здійснення пошуку шляхів зміцнення фінансової безпеки України.

Дисертаційна робота Рижкової А.А. є вагомим кроком в науковому обґрунтуванні теоретико-методичних положень та у формуванні науково-практичних рекомендацій щодо розроблення комплексу заходів детінізації економіки в системі фінансової безпеки України. Таким чином, дисертація є актуальною та має суттєве наукове значення.

Дисертаційна робота виконана у відповідності до планів наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ та в повній мірі відповідає темі науково-дослідних робіт «Економічна безпека соціально-економічних систем: проблеми теорії та практики» (номер державної реєстрації 0121U112498).

СТУПІНЬ ОБґРУНТОВАНOSTІ ТА ДОСТОВІРНОСТІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Детальний аналіз змістових аспектів дисертаційної роботи Рижкової А.А. на тему «Детінізація економіки в системі фінансової безпеки України» та

наукових праць здобувачки дозволяє зробити висновок про те, що викладені авторкою наукові положення та обґрунтовані практичні рекомендації характеризуються високим рівнем науковості та достовірності, а представлені висновки належним чином доведені. Здобувачка продемонструвала високий науковий рівень відображення результатів власного наукового дослідження, що досягнуто внаслідок аналізу основних науково-практичних напрацювань за проблематикою детінізації економіки країни та зміцнення її фінансової безпеки. Дисертанткою чітко обґрунтовано усі методи, що використовувалися в процесі проведення дослідження. Наукові положення, що знайшли своє відображення в дисертації, належним чином представлені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що істотно посилює ступінь обґрунтованості.

Вважаю, що одержані Рижковою А.А. результати дисертаційного дослідження містять елементи наукової новизни, придатні для подальшого удосконалення існуючих і розроблення нових теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вирішення проблем детінізації економіки і забезпечення фінансової безпеки України.

НАУКОВИЙ РІВЕНЬ ДИСЕРТАЦІЇ ТА НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Дисертація написана українською мовою та відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. За обсягом та змістом дисертація відповідає міждисциплінарній ОНП "Економічна безпека соціально-економічних систем". Високий рівень рецензованої наукової праці підтверджується логічною структурою викладення матеріалу, використанням наукового стилю написання, чіткою обґрунтованістю положень та висновків.

У першому розділі «Теоретико-методичні аспекти дослідження тінізації економіки в системі фінансової безпеки» здійснено критичний аналіз наукових підходів до визначення сутності тіньової економіки, фінансової безпеки держави та детінізації економіки. Виявлено основні причини та наслідки поширення тіньової економічної діяльності, окреслено структуру та тенденції забезпечення фінансової безпеки держави. Проаналізовано особливості детінізації економіки в різних країнах Європи та світу.

Другий розділ дисертації «Аналіз впливу тінізації економіки України на фінансову безпеку держави» відображає характеристику емпіричних досліджень інтегрального показника рівня тінізації економіки, параметрів фінансової безпеки України за усіма її структурними компонентами, а також доведення взаємозв'язків та взаємообумовленості тіньової економіки та фінансової безпеки держави. Проведено аналіз міжнародних практик запобігання тіньовій економічній діяльності у фінансовій сфері країни та

оцінено наявні та потенційні можливості застосування міжнародного досвіду при здійсненні детінізації економіки України.

У третьому розділі «Стратегічні пріоритети детінізації економіки в системі фінансової безпеки України» систематизовано наукові підходи до визначення альтернативних методів оцінювання рівня тіньової економіки, доведено необхідність проведення оцінок рівня тінізації економіки регіонів. Запропоновано здійснити удосконалення методики оцінювання рівня тіньового сектора України. Проведено дослідження особливостей трансформації інституціонального базису зміцнення фінансової безпеки України. Окреслено пріоритетні напрями і способи детінізації економіки в системі зміцнення фінансової безпеки України.

Важливим моментом, що істотно вплинув на якість дисертаційної роботи, є добре продумана структура роботи, яка розкриває тему дослідження на високому науковому рівні. Зокрема, автор проводить низку економетричних розрахунків, аналіз та порівняння отриманих даних із показниками, що характеризують рівень тіньової економіки України та значення індикаторів фінансової безпеки, і визначає ключову загрозу фінансовій безпеці країни – тінізацію економіки, що дає підстави автору пропонувати сформувані шляхи детінізації національної економіки із урахуванням тенденцій безпеки фінансового сектору.

Основні наукові положення, результати досліджень, висновки та рекомендації Рижкової А.А. продемонстровано у опублікованих 30 наукових працях: 6 публікацій – у наукових фахових виданнях України, 24 тези доповідей на конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 8,63 др. арк., із яких особисто здобувачеві належить 5,18 др. арк.

У всіх розділах дисертації зроблено посилання на всі авторські наукові публікації, які наведені у анотації та у додатку 3.

НАУКОВА ОБГРУНТОВАНІСТЬ ТА НОВИЗНА ПРЕДСТАВЛЕНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дисертація Рижкової А.А. містить нові науково обґрунтовані результати досліджень, які виконують конкретне наукове завдання. Серед вагомих та суттєвих напрацювань і положень, що характеризуються та відрізняються оригінальністю і новизною, необхідно виділити наступні:

1. Удосконалено концептуальні підходи до визначення категорії фінансова безпека в системі економічної безпеки держави через обґрунтування ступеня її вагомості з-поміж компонент національної економічної безпеки, що різниться від традиційного підходу виокремленням можливостей гарантування спроможності фінансової системи держави раціонально розподіляти і використовувати фінансові ресурси з метою захисту національних фінансових

інтересів через реалізацію комплексу заходів з детінізації економіки (п.р. 1.2 рукопису).

2. Удосконалено методичні підходи до оцінювання рівня тіньової економіки України, у рамках яких обґрунтовано необхідність урахування в офіційній методиці інструментарію оцінювання рівня тіньової економіки у розрізі регіонів, що, на відміну від поточної практики, дозволяє враховувати специфіку й особливості соціально-економічного розвитку, чинники і фактори тінізації економічних процесів на регіональному рівні, а також досліджувати комплексну структуру тіньового сектору економіки та стану його функціонування на територіях, що тимчасово окуповані російською федерацією (п.р. 3.1 рукопису).

3. Розвиток теоретико-прикладних засад розроблення інструментарію дослідження впливу чинників, факторів і загроз на рівень тінізації економіки через застосування провідних світових практик для мінімізації тіньового сектору економіки шляхом удосконалення методів розрахунку рівня тінізації економіки на основі побудови причинно-наслідкових зв'язків між чинниками її виявлення та поширення і наслідками для соціально-економічного розвитку держави, що сприятиме підвищенню рівня достовірності розрахунку обсягів тінізації економіки на національному рівні пріоритетних напрямів детінізації економіки на основі використання міжнародних методик оцінювання рівня тіньової економіки, що, в результаті, забезпечить оперативність й гнучкість проведення досліджень тенденцій тіньового сектору економіки та дозволить підвищити об'єктивність й достовірність розрахунку рівня тінізації економіки на національному рівні (п.р. 2.1 та п. 2.2. рукопису).

РІВЕНЬ ВИКОНАННЯ ПОСТАВЛЕНОГО НАУКОВОГО ЗАВДАННЯ ТА ОВОЛОДІННЯ ЗДОБУВАЧЕМ МЕТОДОЛОГІЄЮ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Положення, висновки та рекомендації, які сформульовані автором дисертації шляхом вирішення поставленої задачі щодо наукового обґрунтування теоретико-методичних положень та формування науково-практичних рекомендацій для розроблення комплексу заходів детінізації економіки в системі фінансової безпеки України, характеризуються науковою новизною. Це свідчить про наукове доповнення сфер безпекознавства та менеджменту.

Здобувачка вміло застосувала ряд наукових методів для досягнення мети роботи, особливо доцільно відмітити застосування математичних методів, які дозволили провести багатофакторний аналіз досліджуваних показників. Завдяки застосуванню системного підходу було досягнуто отримання результатів дослідження.

НАУКОВЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Здобувачка у дисертаційній роботі представила результати дослідження, які сприяють формуванню комплексу заходів детінізації економіки країни. Водночас, викладені наукові положення мають значну цінність для розвитку теорії і практики економічної науки. Одержані Рижковою А.А. результати дослідження уможливають підвищення ефективності системи детінізації економіки України, спроможні забезпечити формування дієвих механізмів запобігання та протидії ризикам і загрозам фінансовій безпеці держави.

Теоретичні висновки та науково-практичні рекомендації, що викладені в дисертації, безпосередньо використовуються у діяльності 94 прикордонного загону Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України (акт № 12/495 від 12 липня 2023 р.) та в роботі Головного управління Національної поліції в Закарпатській області (акт № 27 від 10 серпня 2023 р.).

Результати наукових розробок впроваджені в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ при вивченні та під час викладання навчальних дисциплін «Бюджетно-податкова безпека», «Фінансова безпека», «Іллегалізація економіки», «Національно оцінка ризиків» (акт про впровадження № 43 від 26.10.2022 р.).

ДАНІ ПРО ВІДСУТНІСТЬ ТЕКСТОВИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ТА ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Дисертація відрізняється науковою новизною та практичною цінністю результатів дослідження та не містить ознак порушення принципів академічної доброчесності. Використання ідей та цитування інших дослідників супроводжується посиланнями на їхні праці.

ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЗАУВАЖЕННЯ ДО ДИСЕРТАЦІЇ

Враховуючи високий теоретико-методичний рівень обґрунтування положень дисертаційної роботи та ґрунтовні емпіричні дослідження, дисертація Рижкової А.А. не позбавлена дискусійних аспектів, до яких належать наступні:

1. У підрозділі 1.1 дисертації на рис. 1.1 (с. 32) відображено структуру тіньового сектора економіки, яка характеризується складністю та взаємозв'язком структурних елементів тіньової економіки, однак, не деталізовано сутності та функціональних зв'язків таких структурних елементів, зокрема, розмежування сфер поширення тіньової економічної діяльності та соціально-економічних наслідків тіньової економічної діяльності.

2. На рис. 1.11 підрозділ 1.3. дисертації (с. 62) наведено розгорнутий перелік та здійснено характеристику основних напрямів детінізації економіки України. Однак, зазначені напрями не охоплюють розроблення ефективних заходів протидії тіньовій економічній діяльності в країні в період

запровадження спеціального правового режиму воєнного стану, а також напями детінізації економіки в період післявоєнної відбудови економіки України, що істотно посилило б результати проведеного дослідження.

3. У підрозділі 2.2 (с. 98–100) дисертації проаналізовано чинники детінізації економіки України в системі фінансової безпеки та здійснено оцінювання впливу дестабілізуючих чинників, а саме рівня тіньової економіки, рівня фінансової безпеки, рівня корупції, дефіциту Державного бюджету та рівня бідності на параметри якості життя населення в Україні, внаслідок чого доведено, що найбільш вагомо та деструктивно на нього впливають процеси тінізації економіки та поширення корупції. На нашу думку, такі дослідження є доцільними та обґрунтованими, дозволяють дослідити тенденції впливу тінізації економіки та соціально-економічний розвиток країни. Проте, варто було б здійснити відповідні розрахунки щодо виявлення соціального ефекту від здійснення економічної діяльності в тіньовому секторі економіки та його впливу на рівень життя населення у короткостроковому та довгостроковому періоді.

4. У підрозділі 3.1 (с. 116–125) запропоновано декілька методів удосконалення методики оцінювання рівня тіньового сектора економіки країни, здійснено їх обґрунтування та відображено методичний інструментарій проведення досліджень. Заслуговує на увагу пропозиція проведення розрахунку інтегрального показника рівня тінізації економіки на рівні регіону. Проте, не здійснено розрахунків рівня тіньової економіки на прикладі конкретного регіону, що дозволило б відслідкувати особливості розвитку тіньового сектора економіки та виявити чинники впливу на нього в умовах війни.

5. У підрозділі 3.3 на рис. 3.4 (ст. 146) сформовано модель механізму детінізації економіки України, в якій запропоновано його удосконалення шляхом застосування інноваційного інструментарію детінізації економіки. Зокрема, дисертанткою пропонується розширити перелік суб'єктів детінізації економіки створенням Департаменту інформатизації та цифровізації, до компетенції якого віднести повноваження щодо координаційної діяльності структурних одиниць інформаційної ради та ІТ-рад на різних рівнях державного управління у сфері протидії тінізації економіки. Таке нововведення дозволить запровадити електронне урядування та максимально ефективно організувати діяльність щодо електронного документообігу й формування електронних баз даних в усіх сферах діяльності держави й суспільства, що, безумовно, є позитивним аспектом роботи, але не до кінця зрозуміло, яким чином будуть узгоджуватися функції уже існуючих спеціалізованих органів та Департаменту інформатизації та цифровізації.

Проте, вказане не заперечує загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, яка є комплексним завершеним дослідженням актуальної науково-прикладної задачі, містить низку важливих нових теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо детінізації економіки та зміцнення фінансової безпеки України.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Зазначене дає підстави вважати, що дисертаційна робота Рижкової Анжели Андріївни на тему «Детінізація економіки в системі фінансової безпеки України» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій обґрунтовано нові результати, що є актуальними, містять наукову новизну, мають теоретичне та практичне значення. Структура дисертації є логічною і змістовно розкриває тему, стиль викладення матеріалу – кваліфікований, а висновки відзначаються обґрунтованістю. Автором охоплені та опрацьовані питання, які розкривають тему дисертаційного дослідження на високому науково-теоретичному рівні.

Дисертація Рижкової Анжели Андріївни за своїм змістом відповідає спеціальності 051 «Економіка», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а сама авторка Рижкова А.А. заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

**Завідувач кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки
Інституту управління, психології та безпеки
Львівського державного університету
внутрішніх справ,
доктор економічних наук, професор**

